

УДК 631.11:001.8

*П.Т. САБЛУК, доктор економічних наук, професор,
академік НААН, академік-секретар Відділення
аграрної економіки і продовольства
Національна академія аграрних наук України*

Наукові агроекономічні дослідження в інтересах активізації росту АПВ і сільських територій

Постановка проблеми. В Україні взято курс на децентралізацію владних повноважень. За нашими оцінками, такі дії держави є дещо запізнилими, але – виправданими. Як відомо, економіка кожної країни формується в первинних ланках виробництва, які повинні стати головною турботою всіх без винятку ієрархічних ланок органів управління. Така необхідність особливо проглядається в агропромисловій діяльності, зважаючи на її територіальну розосередженість, функціонування в ній живих організмів тощо. В управлінні цією сферою повною мірою слід враховувати відому істину про те, що багату державу може стати лише при розвинутих територіях. У цьому зв'язку децентралізація в аграрній сфері має охоплювати всі її ділянки та складові, в тому числі наукову діяльність. Отже, постає об'єктивна потреба сформулювати в кожній області наукові інноваційні центри розвитку сільських територій. Організувати такі центри можливо лише за певних умов:

підбору лідерів центрів із числа представників наукових установ, які функціонують на території областей, розробки під їхнім керівництвом функцій і структури, програми діяльності;

залучення до складу центрів наукових працівників, відповідальних за супровід інноваційних розробок у сільськогосподарське виробництво в кожному адміністративному районі, громаді, суб'єкті господарювання;

консолідації зусиль екологів, спілок економістів, конгресу економістів-аграрників, громадських організацій, об'єднань дорадників, кооперативів для цілеспрямованої роботи з питань розвитку сільських територій;

забезпечення працівників центрів алгоритмом дії щодо оцінки залучення наявного на місцях аграрного потенціалу, передбачивши його використання в інвестиційних програмах розвитку господарюючих суб'єктів, громад, адміністративних районів;

концентрації в областях коштів для організації та забезпечення функціонування наукових центрів (місцеві бюджети, кошти суб'єктів господарювання, іноземних інвесторів, кредити банків).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати наукових досліджень із зазначеної проблеми показують, що основоположні принципи управління в інтересах первинних ланок виробництва завжди були в центрі уваги науковців-управлінців (Лукінов І.І. [1], Гадзало Я.М. [2], Гладій М.В. [3], Саблук П.Т. [4], Месель-Веселяк В.Я. [5], Малік М.Й. [6], Кропивко М.Ф. [7], Стецюк П.А. [8], Дієсперов В.С. [9]). Для практичної реалізації те-

© П.Т. Саблук, 2017

оретично обґрунтованих позицій зроблено недостатньо. Тривалий час система управління була зацентралізованою. Лише останніми роками держава приділила увагу цій проблемі й почала втілювати напрацювання науки в практику.

Мета статті – обґрунтування основних напрямів організації і змісту децентралізації владних повноважень в управлінні аграрною сферою, зокрема в науковій діяльності, визначення міри впливу цих дій на економічні результати суб'єктів агропромислового виробництва.

Виклад основних результатів дослідження. В Україні все впевненіше утверджуються розуміння і практичні дії щодо доцільності перенесення владних повноважень від вищих інстанцій управління виробництвом в його низові ланки. Це цілком об'єктивно, бо саме там вирішуються питання розвитку економіки, створюються підвалини забезпечення умов життя людей. Дані істини безпосередньо стосуються всіх складових життя суспільства, держави, в т.ч. наукової діяльності. Саме наука покликана стати в авангарді трансформаційних процесів, прогресивних форм управління й організації виробництва. Без консолідації зусиль усіх без винятку наукових сил, раціонального їх розміщення по регіонах з урахуванням інтересів усіх суб'єктів господарювання, наука не в змозі виконати свої функції.

Свого часу керівництво кожної області наполегливо вирішувало питання створення аграрних вузів як центрів підготовки аграрних спеціалістів, освоєння наукових розробок. Викладачі вищих навчальних закладів жили життям аграріїв конкретних областей, стажувалися самі та організовували там проходження практики студентами.

Проте за бажанням „зверху” в недалекому минулому аграрні вузи опинилися в підпорядкуванні Міністерства освіти і науки, що послабило зацікавлення викладачів та студентів аграрними проблемами регіонів, і, як наслідок, більшість випускників шкіл нині не мають бажання вчитися в аграрних ВНЗ України.

На нашу думку, створення наукових центрів в областях сприяло б розв'язанню цієї проблеми. Саме викладацький склад аграр-

них вищих навчальних закладів спільно із підприємствами й установами системи НААН, які функціонують на території конкретної області, повинні стати основою обласних інноваційних центрів. За згодою до них можуть увійти наукові установи інших міністерств і відомств, громадські організації. Завдяки цьому буде можливим визначити відповідальних науковців за розвиток сфер аграрної діяльності, адміністративних районів, громад, окремих суб'єктів господарювання. Тобто буде створено умови для наукового супроводження (через науковців, викладачів, студентів) здійснюваних в АПК виробничих процесів. Інтерес науки до виробництва поглибитися і навпаки.

На потребу часу вкрай необхідно розробити в кожному без винятку районі, громаді, суб'єкті господарювання інвестиційні програми їх розвитку. При цьому варто враховувати, що кожний суб'єкт господарювання, для якого розроблятиметься така програма, має свою специфіку. Якщо на рівні адміністративного району можливо застосувати середні показники, то для суб'єкта господарювання така програма має бути конкретнішою. Всі ці особливості повинні знати науковці й разом із керівниками та спеціалістами району, конкретного підприємства забезпечити розробку і супроводження виконання таких програм.

Для успішного функціонування наукових центрів областей необхідно, щоб їхні лідери усвідомили повною мірою, що їх функціями є забезпечення успішного функціонування всіх суб'єктів господарської діяльності на території області.

Після прийняття на обласному рівні рішення про створення наукових центрів та підбору їхніх керівників важливо визначити функції центрів, їх структуру і склад. Для цього треба розробити й затвердити положення про центр, його статут, які враховували б особливості аграрної діяльності області. До складу центру слід залучити функціонуючі в області та причетні до аграрного виробництва наукові установи й громадські організації з тим, щоб забезпечувати науковим супроводом усі адміністративні райони (громади) і суб'єкти господарювання. Для цього варто мати необхідні методичні реко-

мендації з розробки інвестиційних програм та організації їх виконання.

Наприклад, у комп'ютерній мережі України є показники про наявність земель по кожному власнику на території держави. На основі цієї інформації, виходячи з нормативних співвідношень про вартість наявної у власників землі, можливо визначити окремо потребу в уречевленій і живій праці, а звідси – й розміри прибутковості від їх функціонування. Методичне забезпечення щодо застосування вказаних розрахунків до конкретної місцевості повинні взяти на себе науковці.

Алгоритм таких розрахунків показано на прикладі Кіровоградської області (табл). Подібні розрахунки по всіх областях і районах України здійснено в ННЦ „Інститут аграрної економіки”. Вони можуть стати предметом змісту розмови щодо розв'язання проблем розвитку АПК, сільських територій у державі.

Для обчислення вартісних показників у запропонованому алгоритмі дій на початковому етапі регулювання економічних відносин можна використати ціну землі, яку фінансові служби застосовують для розрахунків податкових платежів (гр. 2 табл.). Маючи таким чином розраховану вартість угідь

по кожній території та відповідно по власниках землі можливо на основі нормативних співвідношень визначити вартість основних засобів (гр. 4) як співвідношення 1:1 до вартості землі. Відхилення від цих пропорцій можуть бути залежно від спеціалізації виробництва, його структури, ціни засобів виробництва, що чітко проявиться по конкретному суб'єкту господарювання. У країнах Європи по нормативних розрахунках такі середні відхилення в сільськогосподарській діяльності невеликі (до 3%). Потреба в оборотних фондах, включаючи вартість праці, за дослідженнями науковців дорівнює половинному розміру вартості основних фондів (гр. 6). Зіставлення одержаних результатів за розрахунками визначають вартість основних засобів і оборотних фондів, яких не вистачає для продуктивного використання землі, що має бути покладено в основу першочергової розробки інвестиційних програм розвитку територій, виконання виробничих програм суб'єктами господарювання. Ці програми повинні стати обов'язковими й бути дороговказом дій для керівників, спеціалістів і всіх працівників, які відповідають за доручені ділянки господарювання.

Розрахунок ресурсного потенціалу Кіровоградської області з урахуванням вартості ресурсів „Земля”, „Основні засоби”, „Оборотні засоби”

Адміністративний район	Сільськогосподарські угіддя - всього, тис. га	Нормативна грошова оцінка 1 га с.-г. угідь, грн	Вартість угідь, млн грн (гр.2 x гр.3)	Розрахункова вартість		Розрахункові показники			Фактичні показники	Відхилення фактичного прибутку від розрахункового (+, -)
				Основні засоби, млн грн (гр.4)	Оборотні засоби, млн грн (0,5 x гр.5)	Ресурсний потенціал, млн грн (гр.4+5+6)	Прибуток, млн грн (15% від гр.7)	Прибуток на 1 га, тис. грн		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Бобринецький	135,1	29217	3947,5	3947,5	1973,7	9868,7	1480,3	11,0	5,5	-5,5
Вільшанський	57,7	27647	1595,5	1595,5	797,7	3988,6	598,3	10,4	4,1	-6,3
Гайворонський	55,5	30335	1684,0	1684,0	842,0	4210,1	631,5	11,4	5,3	-6,1
Голованівський	77,8	30876	2402,1	2402,1	1201,1	6005,3	900,8	11,6	7,5	-4,1
Добровеличківський	114,7	30572	3508,0	3508,0	1754,0	8769,9	1315,5	11,5	5,6	-5,9
Долинський	110,2	28059	3092,2	3092,2	1546,1	7730,6	1159,6	10,5	2,9	-7,6
Знам'янський	103,2	28022	2890,8	2890,8	1445,4	7227,0	1084,1	10,5	19,3	8,8
Кіровоградський	135,1	29212	3946,6	3946,6	1973,3	9866,6	1480,0	11,0	6,0	-5,0
Компаніївський	85,6	28281	2419,8	2419,8	1209,9	6049,6	907,4	10,6	9,0	-1,6
Маловисківський	108,1	31813	3438,1	3438,1	1719,1	8595,3	1289,3	11,9	4,9	-7,0
Новгородківський	89,1	28227	2514,5	2514,5	1257,2	6286,2	942,9	10,6	7,3	-3,3
Новоархангельський	101,5	32171	3266,4	3266,4	1633,2	8166,1	1224,9	12,1	6,0	-6,1
Новомиргородський	89,6	29600	2653,2	2653,2	1326,6	6633,0	994,9	11,1	9,6	-1,5
Новоукраїнський	148,6	30227	4493,1	4493,1	2246,5	11232,7	1684,9	11,3	5,2	-6,1

Олександрійський	159,5	25662	4093,3	4093,3	2046,7	10233,3	1535,0	9,6	5,7	-3,9
Олександрівський	88,5	27853	2465,1	2465,1	1232,6	6162,8	924,4	10,4	6,9	-3,5
Онуфрївський	66,3	23680	1571,1	1571,1	785,5	3927,7	589,2	8,9	4,0	-4,9
Петрївський	103,4	27870	2881,9	2881,9	1441,0	7204,8	1080,7	10,5	4,8	-5,7
Світловодський	56,4	21267	1200,1	1200,1	600,0	3000,1	450,0	8,0	6,4	-1,6
Ульянівський	62,3	31342	1951,3	1951,3	975,7	4878,3	731,7	11,8	3,2	-8,6
Устинївський	83,8	26286	2203,6	2203,6	1101,8	5508,9	826,3	9,9	6,6	-3,3
По області	2032,2	28690	58302,4	58302,4	29151,2	145756,0	21863,4	10,8	6,4	-4,4

Оцінивши ресурсний потенціал по конкретній території й об'єкту діяльності (гр. 7), стає можливим визначення маси прогнозованого до одержання в результаті використання задіяного у виробництво потенціалу прибутку, але не менше середнього рівня інфляції за останні роки (15%). Якщо порівняти його з фактично досягнутими показниками, можна оцінити рівень господарювання на конкретній території для кожного суб'єкта господарювання. На нашу думку, завдяки застосуванню запропонованого алгоритму дій постане можливість до ціленаправлених дій керівників і спеціалістів, усіх працівників агропромислової сфери. Заперечення деяких науковців та керівників стосовно того, що в алгоритмі дій є віртуальні розрахунки, не сприймаються переконливо. За розрахунками, в кожній області є райони, які мають позитивні економічні та фінансові результати. Тому слід було б вивчити й поширити їхній досвід, а не займатися опонуванням (по Кіровоградській області, наприклад, це Знаменський район). Дуже важливо, щоб у виконанні програм взяли участь науковці технологічних, технічних і всіх причетних до проблеми спеціалістів інших профілів. Якщо на рівні областей та регіонів вирішальне слово належить науковцям-економістам, то на рівні суб'єктів господарювання – спеціалістам технологічного й технічного профілів. Знання економіки для них у нинішніх умовах має стати обов'язковим.

Очолити в державі запроповану схему дій повинні спеціалісти і науковці Міністер-

ства аграрної політики та продовольства України і Національної академії аграрних наук України. Питання про необхідність таких дій аграрною наукою перед урядовцями поставлені, вони проти них не заперечують (доповідна до них із відповідними резолюціями направлена в кожену область). Справа за організацією виконання запропонованого.

Висновки. Об'єктивне перенесення центру ваги управління сільськогосподарським виробництвом у низові ланки вимагає відповідного вдосконалення його організації. Обласні органи влади повинні виконувати функції створення й забезпечення роботи інноваційних центрів розвитку сільських територій, в яких слід сконцентрувати і сконсолідувати діяльність науковців, які працюють на відповідній території. З огляду на це необхідно визначитися з лідерами обласних центрів, під керівництвом яких розробити положення про центри, їхні статuti, визначити персональний склад, права й обов'язки членів центрів та філіалів із тим, щоб за науковий супровід наукової діяльності районів і суб'єктів господарювання несли персональну відповідальність науковці, природно, з відповідною оплатою за рахунок частки одержаних від інновацій доходів. Структурно центри повинні охопити й по вертикалі, і по горизонталі всі сегменти агропромислової діяльності: економіки, екології, галузей рослинництва, тваринництва, матеріально-технічного постачання, переробки, торгівлі, а також участі у зв'язках з центральними науковими установами держави, громадськими організаціями.

Список використаних джерел

1. Лукинов И. И. Эволюция экономических систем / И. И. Лукинов. – М. : Экономика, 2002. – 568 с.
2. Гадзало Я.М. Стратегія розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні на період до 2025 року / Я. М. Гадзало. – К. : Аграрна наука, 2016. – 214 с.
3. Гладій М.В. Аграрний потенціал України: напрями розвитку / М.В. Гладій. – К. : Аграрна наука, 2016. – 330 с.

4. Саблук П.Т. Економічний інтерес у розвитку аграрного виробництва: моногр. // П. Т. Саблук. – К. : ННЦ ІАЕ, 2014. – 356 с.
5. Месель-Веселяк В.Я. Аграрна реформа і організаційно-економічні трансформації в сільському господарстві / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2010. – № 4. – С. 18.
6. Штикуляк О.Г. Інститути та інституції у розвитку аграрної сфери економіки / О.Г. Штикуляк, М. Й. Малік // Економіка АПК. – 2011. – № 7. – С. 169–177.
7. Кропивко М.Ф. Підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості агропромислового виробництва на основі розвитку кластерних систем / М. Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2013. – № 3. – С. 3–15.
8. Стецюк П.А. Формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств / П. А. Стецюк // Економіка АПК. – 2015. – № 11. – С. 111–116.
9. Дієсперов В.С. Аналітична оцінка трудомістких галузей сільськогосподарських підприємств Одещини / В. С. Дієсперов // Економіка АПК. – 2016. – № 2. – С. 17–24.

Стаття надійшла до редакції 04.04.2017 р.

Фахове рецензування: 05.04.2017 р.

* * *

Новини АПК

Ізраїль – важливий партнер України в аграрній сфері

У рамках офіційного візиту Прем'єр-міністра України Володимира Гройсмана була проведена зустріч з Міністром сільського господарства та розвитку сільських територій Держави Ізраїль Уріємом Аріелем. Під час зустрічі обговорено питання доступу української аграрної продукції на ізраїльський ринок.

«Нагальні питання, які ми піднімали під час даної зустрічі, це відновлення експорту українських яєць столових на ринок Ізраїлю, а також закінчення офіційної процедури відкриття ринку яловичини для наших виробників. Щодо обох питань ми отримали запевнення ізраїльських колег в їхній всебічній підтримці. Сподіваємось, що ця продукція вже найближчим часом буде постачатись до Ізраїлю. Тим більше, що ми маємо велику кількість запитів від ізраїльських імпортерів на дану продукцію», - зазначила заступник Міністра аграрної політики та продовольства України з питань Євроінтеграції Ольга Трофімцева за результатами зустрічі.

Українська та ізраїльська сторони також обговорили питання прискорення перемовин щодо Угоди про ЗВТ між двома країнами та можливі шляхи пошуку компромісних рішень щодо чутливих для сторін груп товарів. У рамках консультацій, найближчим часом буде проведена скайп-конференція з метою додаткового обговорення позицій щодо доступу аграрних та харчових продуктів на ринки України та Ізраїлю. Обидві сторони зацікавлені у завершенні перемовин щодо ЗВТ до кінця поточного року.

Окрім торговельних питань, сторони обговорили пріоритетні напрямки співпраці в аграрній сфері. Ізраїльська сторона запропонувала найближчим часом опрацювати пропозицію щодо реалізації проекту зі створення кластерів з виробництва молока з поголів'ям 1000-1200 корів в Україні з використанням ізраїльських технологій. За дорученням Прем'єр-міністра України, делегація представників Мінагрополітики України та зацікавлених профільних асоціацій відбуде найближчим часом до Ізраїлю з метою проведення перемовин щодо запровадження даного проекту.

Під час відвідування провідного інституту аграрних досліджень Волкані були обговорені можливості співпраці в галузі аквакультури, вдосконалення системи фітосанітарних заходів у зерновому господарстві та розвитку прикладних досліджень у різних секторах аграрної науки. Представники інституту Волкані наголосили на своїй зацікавленості в розвитку практичного співробітництва у галузі life Sciences, де високі технології в аграрній, харчовій, медичній та інших сферах тісно переплітаються. «У центра Волкані є надзвичайно цікаві та корисні напрацювання саме в прикладній науці, коли розробки науковців безпосередньо знаходять свій шлях до комерційного використання. А це те, чого сьогодні не вистачає нашій науці в Україні», – відмітила Ольга Трофімцева та підкреслила, що ізраїльська сторона готова до перемовин щодо створення спільного хабу інновацій у галузі life sciences.

Прес-служба Мінагрополітики України